

ELEK BALÁZS

Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban

A gyermekek kihallgatását a büntetőeljárásban a lehetséges körben kerülni kell, ami a törvény előírásaiból is következik, elsősorban a kíméletük miatt.¹ Természetesen lehetséges, hogy mégis meg kell hallgatni a gyermeket, de fokozottan ügyelni kell azokra a sajátosságokra, amelyek ismerete nélkülözhetetlen a kihallgatásukhoz. Ilyenkor a tárgyaló bíró a nyomozás során tett vallomásra támaszkodhat, amit vagy a nyomozási bíró, vagy a nyomozó hatóság előtt tett meg. Ilyenkor is ismerni kell azokat az alapvető életkori sajátosságokat és lehetséges hibaforrásokat, amelyek a vallomásban előfordulhatnak. A gyermekek fejlődésének minimális ismerete szükséges ahhoz, hogy a gyermekektől megfelelő információhoz lehessen jutni. Nem lehet a tizennégy év alatti életkort homogén csoportként kezelni, hiszen más és más a kapott információ pontossága egy kora gyermekkorban, kisiskolás korban, iskoláskorban és serdülőkorban lévő gyermeknél. Aki tisztában van a különböző fejlődési szakaszokkal, jobban megítélheti, hogy egy bizonyos korú gyermek megértette-e a kérdéseket, és hogy sikeresen tudja-e közölni a gondolatait és érzéseit. Ehhez a gyermekek fejlődésének ismeretén túl az alapvető büntetőeljárási szabályok nyújtotta lehetőségeket is megfelelően kellene alkalmazni. A jogtudomány és a bírói gyakorlat részéről felvetett legalapvetőbb kérdéseket a Legfelsőbb Bíróság Bkv. 68. számú állásfoglalása megoldotta, de még mindig vannak nyitott kérdések.²

A gyermekkorú tanúkról elfogadott a szakirodalomban, hogy befolyásolhatóságuk fokozott mértékű, félénkek, és a kihallgatás is riasztóan hat rájuk.³ *Moravcsik Emil* magyar ideggyógyász már a több mint száz évvel ezelőtti kísérleteiben kimutatta, hogy sok gyerek igen pontos megfigyelő és visszaadó képességről tett bizonyosságot, de egyúttal erős volt a szuggesztív befolyá-

¹ Be. 86. § (1) bekezdés; Be. 207. § (4) bekezdés.

² Makai Lajos: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban. *Rendészeti Szemle*, 2008/7–8., 107–117. o.

³ Gödöny József: Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968, 232. o.

solhatóságuk, és a valóságot könnyen meghamisította élénk fantáziájuk, felelőtlenségük.⁴

A gyermek a felnőttnek kétely nélkül hisz, a tőlük hallottakat kritika nélkül elfogadja, és különösen befolyásolhatják szülei, a hozzá közel álló felnőttek, de még a játszótársai is. Maga a befolyásolás akaratlanul is történhet, például ha többször elmondatják a gyerekekkel, hogy mit fog mondani a rendőr vagy bíró bácsinak.

Lehetséges, hogy végeredményben a gyermek vallomása semmit sem ér, de lehet, hogy éppen a gyermektől tudja meg a hatóság az igazságot. Valójában a gyermekek képesek pontos és hasznos információkat nyújtani. A gond az, hogy a felnőttek nem biztos, hogy tudják, hogyan lehetséges megbízható információkat beszerezni tőlük.

A gyermekek gyakrabban követnek el forrás-megfigyelési hibákat, ezen azt értjük, amikor összekeverik a valóban megtörtént események emlékeit azokkal, amelyeket csak gondoltak, álmodtak, vagy amiről kérdezték őket. Különösen így van ez, ha ismételten arra bátorítják őket, hogy soha meg nem történt eseményekre gondoljanak, vagy ilyenekről beszéljenek.

A gyermek vallomásaira vonatkozó számos tényezőt a tudományos közösség általában elfogadja. Jelentőssé válik a befolyásolhatóságban a korkülönbség, mivel a még nem iskoláskorúak könnyebben irányíthatók, mint az iskolások vagy a felnőttek. A gyermekeket könnyen irányítani lehet, szándékosan is, hogy hamis vagy pontatlan vallomást tegyenek.

Az életkornak abban is van jelentősége, hogy a gyerekek hány éves kortól őriznek egyáltalán emlékeket. Ez azonban több tényezőtől is függ. Nem mindegy, hogy a gyermek csupán megfigyelő tanúja vagy részese is volt az eseményeknek, de az sem, hogy a gyermek hányszor volt kitéve hasonló eseményeknek. Minél többször ismétlődik egy tapasztalat, annál erőteljesebben marad meg az emlék erőssége. Fennállhat viszont annak a veszélye, hogy egy idő után egy-egy konkrét esetre már nem tud visszaemlékezni, hanem a sok hasonló esemény alapján kialakul benne egy forgatókönyv arról, hogy az adott dolog hogyan szokott történni. Ez azt idézheti elő, hogy egy konkrét eseményre kérdésnél olyan részleteket kihagy, amelyek nem illeszkednek a fejében kialakult esemény forgatókönyvébe. Éppen ezért érdemes a kikérdezőnek arra törekednie, hogy ezt a forgatókönyvet kiiktassa.⁵ Sorozatos

⁴ Balogh Jenő – Moravcsik Ernő: A tanúvallomások pszichológiájának tárgyalása. Jogtudományi Közlemény, 1908. augusztus 14., 253–257. o.

⁵ Kulcsár Gabriella – Pásztor Attila: A gyermek-tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei. Rendészeti Szemle, 2007/5., 82–98. o.

visszaéléseknél például arra vonatkozóan tesz fel kérdéseket, hogy melyiket tartotta a leginkább félelemkeltőnek, illetve melyik volt az első vagy az utolsó alkalom. Emellett egyéb szempontoknak is szerepük van, így az az időtartam, amely az esemény megtörténte és a felidézés között telt el, vagy az utólagos tapasztalatok, hiszen később egy egyszerű beszélgetés is segíthet a gyermeknek abban, hogy jobban megértse, mi történt vele, de az utólagos információk módosíthatják is az emlékezetét. Azt a kérdezőnek is tudnia kellene, hogy pontosan mit is szeretne megtudni, illetve milyen információt várhat el az adott életkorban lévő gyermektől.⁶

Helytelen kérdezési technikák miatt a gyermek emlékezete el is térhet a valóságtól. Egy valós szituációról alkotott gyermeki emlék jelentősen megváltozhat a kérdések révén, és a gyermek még olyan elképzelésekkel is gazdagíthatja az emléket, amelyek sohasem történtek meg. Probléma lehet, ha a kérdező meg van győződve arról, hogy mi történt, ezért hajlamos úgy feltenni a kérdést, hogy a válaszok igazolják hipotézisét. A gyermek tanú vallomásaiban idővel jelentős ellentmondások és változások lehetnek, ami magában hordozza annak a lehetőségét, hogy felnőttektől tanulta a történetet, különösen, ha nincs olyan vizuális képe, amely az általa elmondottaknak megfelelne.⁷

Igaz, szabad emlékezési szituációban a kisgyermekek nem mondanak sokat, ezért általában kérdések útján kell információkat megszerezni tőlük. A gyermek szabad emlékezése viszonylag pontos lehet, de kevesebbre emlékszik, mint a felnőttek. Emiatt a kérdező hamarosan frusztrálttá válhat, és irányított kérdésfeltevésbe, „kényszerítő” módszerek alkalmazásába kezdhet, és emiatt torzulás következhet be az információban. Bár az ismétlődő és befolyásoló interjúk vagy a hibás kérdezési technikák nem jelentik azt, hogy a gyermekem erőszakot követtek el, nagyon megnehezítik, vagy akár lehetetlenné is teszik annak kiderítését, hogy mi is történt, ha egyáltalán történt valami. A kérdező gyakran már a kihallgatás megkezdése előtt meg van győződve arról, hogy mi történt. Azt gondolja, hogy a gyermeket például bántalmazták, ezért hajlamos úgy feltenni a kérdéseket, hogy igazolják hipotézisét. A kérdező nem vesz tudomást arról a nyomásról, amelyet a gyermekre gyakorol a kérdéses közben. Ha a gyermeknek kicsi az ellenállása, akkor az ilyen nyomás következtében a valóságtól eltérő jellegű válaszokat adhat.

A kérdező megerősíti a gyermek néhány válaszát. Ilyen, amikor a gyermeknek azt mondja, hogy *nagyon ügyes vagy, a mami nagyon büszke lesz rád,*

⁶ Uo.

⁷ Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008, 75. o.

hogy elmondad ezt az ijesztő titkot, vagy a gyermek játszhat egy különleges játékkal, miután elmesélte a bántalmazását, és a gyermeknek cukrot, ennivalót, üdítőt, vagy játékot ígér vagy ad, ha együttműködik, és válaszol a kérdésekre.

A *nem tudom* típusú válaszok és még néhány másfajta felelet után a kérdező hajlamos olyan kérdéseket feltenni, amelyek vonatkozásában a gyermeknek gyenge az ellenállása. A kérdező nem vesz tudomást olyan válaszokról, amelyek nem támasztják alá hipotézisét. A kérdező nem teszi világossá a gyermek előtt, hogy nem baj, ha nem válaszol olyan kérdésekre, amelyekre nem ismeri a választ. A gyermek válaszolni fog furcsa és megválaszolhatatlan kérdésekre is. Egyes tanulmányokból kiderül, hogy gyermekek választ adtak olyan igazán furcsa kérdésekre is, mint például hogy a vörös szélesebb-e, mint a sárga.⁸

Ezzel szemben a helyes kihallgatásnál világossá kell tenni a gyermek számára, hogy nem baj, ha nem tud válaszolni egy kérdésre, hagyni kell, hogy azt mondja, nem tudom, vagy nem emlékszem, és nem kell megpróbálni elérni, hogy azt válaszolja, amit a kérdező hallani akar.

A gyermek szabad emlékezőképessége éppen olyan fontos, mint a felnőtteké. A lényeg, hogy nem szabad alkalmazni befolyásoló vagy rávezető kérdéseket. Azt a követelményt azonban, hogy mindig mindenféle rávezető kérdést teljesen el kell kerülni, nem lehet megvalósítani. Nemcsak a kérdések tartalma, hanem a más kérdésekkel való kapcsolat, sőt a hanglejtés megváltoztatása, egyes szavak hangsúlyozása, a gesztikulálás, a mimika (a felelettel való megelégedés vagy kiábrándulás kifejezése), bármilyen kiegészítő megjegyzés olyan tényező, amelyben megvannak a befolyásolás elemei. A normális kihallgatás tele van ilyen akaratlan, önkéntelen rávezető tényekkel. Lehetőleg mégis kerülni kell őket.

A nyitott kérdéseket viszont többször is meg lehet ismételni. Ne legyen félbeszakítva kérdésekkel a gyermek beszámolója. Ha eldöntendő kérdést kell feltenni, azt mindig csak a végén, miután a kihallgató már megpróbált nyitott kérdések segítségével információhoz jutni. Csak a nyitott kérdéseket szabad ismételtetni. Abban az esetben, ha a kihallgató nem veszi figyelembe a direkt kérdésekre adott válaszokat, és újra meg újra felteszi őket, a gyermek lassacskán rájön arra, hogy mit is akarnak tőle hallani.

⁸ Rachel Zajac – Julien Gross – Harlene Hayne: Asked and answered: questioning children in the courtroom. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 10, no. 1, April 2003, pp. 199–210.
http://www.judcom.nsw.gov.au/publications/benchbks/sexual_assault/articles/Zajac-Questioning_children_in_the_courtroom.pdf

Az angol–amerikai modellnek tekinthető úgynevezett ügyféli perben az a fél, aki a tanút szólítja, nem tehet fel úgynevezett (rá)vezető kérdéseket a tanú szavahihetőségének vagy vallomása igaz voltának ellenőrzése érdekében. Ezt azzal magyarázzák, hogy a tanút könnyen rá lehetne vezetni a válaszokra. A tanú szavahihetőségének ellenőrzése az ellenérdekű fél feladata, közvetlenül a tanú egyenes kihallgatása után a kereszkérdés során.⁹ Sok nyelvi szerkezetéről állapították meg, hogy gyermekek számára nem megfelelő, amit a kereszkérdéskor alkalmaztak, mint például az olyan kérdések, amelyek több mint egy részből állnak, a nyelvtanilag összekavaró hatásúak, például amelyekben nem megfelelő formában használják a tagadást, a szenvedő szerkezetű kérdések, a visszakérdések, és a többértelmű kérdések, de ilyen lehet a bonyolult szóhasználat is, például az, hogy „*Mi lehetett az elkövető motivációja?*”, „*Ez a te bizonyítékok erre?*”¹⁰

A védőügyvédeknek az angolszász eljárásban feltett kérdéseit vizsgálók többször megállapították, hogy nemcsak a gyermekek számára nem megfelelő a használt nyelvezet, hanem még a felnőttek számára sem.¹¹ Az a tendencia, hogy a kereszkérdéseket végzők nem megfelelő kérdéseket tesznek fel, és ráadásul a gyerekek ezekre a kérdésekre megpróbálnak válaszolni, nyilvánvalóan pontatlansághoz és ellentmondásokhoz vezet a gyerekek vallomásaiban. Ezek az ellentmondások előfordulhatnak például, amikor a gyerek válaszol egy hosszú, összetett kérdés egy részére, de nem az egészre, vagy amikor a kérdést eldöntendő kérdésként fogja fel, és azt megválaszolja. Az előző vallomásokhoz képest ezek ellentmondók lehetnek, de nem azért, mert a gyerekek direkt hazudnak, hanem azért, mert megpróbálnak olyan képességet használni, amely nekik még nem sajátjuk. A gyermekek tárgyalótermi kikérdezését vizsgálva *Rachel Zajac* és kutatótársai azt állapították meg, hogy a gyerekek több mint hetvenöt százaléka változtatta meg a vallomása legalább egy részletét az eljárás alatt.

Az esetre vonatkozó pontos emlékek csak részben elegendők arra, hogy a gyerek tanú megbízható és pontos vallomást tegyen. A gyerekeknek megfelelő nyelvészeti ismeret birtokában is kell lenniük, hogy megértsék és válaszolni tudjanak a tárgyalóteremben feltett kérdésekre. Az a probléma, hogy a gyerekek nem képesek megérteni a kérdéseket, amelyeket a tárgyalóteremben hozzájuk intéznek, mert ismeretlenek vagy érthetetlenek a tárgyalóte-

⁹ Hermann Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában. *Magyar Jog*, 1993/6., 298–306. o.

¹⁰ Rachel Zajac – Julien Gross – Harlene Hayne: i. m. 199–210. o.

¹¹ Uo.

remben gyakran előforduló jogi kifejezések. Azok a gyerekek, akik nem értették meg a kérdést, csak ritkán kérnek magyarázatot, és megpróbálnak válaszolni az összetett és számukra értelmetlen kérdésekre. Ez nyilvánvalóan pontatlansághoz és ellentmondásokhoz vezet a gyerekek vallomásaiban.

A gyerekek hajlandósága arra, hogy megválaszoljanak számukra értelmetlen kérdéseket, attól függ, hogy a kérdés nyitott (és így számtalan válaszadási lehetőség van), vagy zárt (csak meghatározott válaszlehetőséggel). Az ötnyolc éves gyerekek hetvenöt százaléka próbált meg válaszolni értelmetlen zárt kérdésre (például „*A doboz hangosabb, mint a térd?*”), de csupán kis arányban válaszolták meg a nyitott kérdéseket (például „*Mit esznek a téglák?*”). Más szavakkal: a gyerekek sokkal inkább hajlandók voltak arra, hogy értelmetlen kérdéseket megválaszoljanak, amikor a várt válasz egyszerűen csak „igen” vagy „nem” volt. Ebből következik, hogyha olyan kérdéseket tesznek fel, amelyekre a várt válasz csupán „igen” vagy „nem”, előfordulhat, hogy olyan kérdésekre adnak választ, amelyeket nem értenek.¹²

A gyerekek esetében a vallomáshoz képest megjelenő ellentmondások kiemelése sokszor a bírósági eljárásban is a védelem alapvető célja, amit önmagában még kifogásolni sem lehet. Az ilyen ellentmondások azonban csökkenthetik a gyerekek vallomásának megbízhatóságát, ezért valamely fél célja lehet a rávezető kérdések használata is.

A kutatók azt tapasztalták, hogy ha nyitott kérdéseket kaptak a gyerekek, mint például „*mi történt?*”, akkor pontosan és részletesen számoltak be élményeikről. A specifikusabban megfogalmazott kérdések nyomán azonban, mint a „*hol ütötte meg magad?*”, drámaian megnőtt a pontatlan felidézések száma. Ez az arány nyitott kérdéseknél 9 százalék volt, az utóbbi esetben 49. A szuggesztív kérdések egyes káros hatásai annak tulajdoníthatók, hogy a kisgyerek emlékezeti rendszere alapvetően sérülékeny. Különösen nehéz feladat számukra felidézni az emlékeik forrását, vagyis azt, hogy bizonyos esemény pontosan hol és mikor történt meg velük. Ha többször kérdezik ki őket egy történésről, pusztán az állandó ismételtetés miatt is ismerős lesz számukra. Az ismerőség érzésére és az emlékek eredetére vonatkozó részletek hiányában az óvodáskorú gyerekek könnyen összekeverhetik egymással életük néhány eredetileg különálló epizódját, sőt fantázia szülte elemeket is szőhetnek közéjük.¹³ A gyermekek kihallgatásakor figyelembe kell venni, hogy befolyásoló hatású lehet a gyermeknek az a vágya is, hogy megfeleljen mások-

¹² Uo.

¹³ Daniel L. Sachter: Az emlékezet hét bűne. Hogyan felejt és emlékszik az elme. HVG Kiadó Rt., Budapest, 2002, 171–174. o.

nak, így akár a szülőknak vagy a kihallgatónak, ami nem helytálló kijelentést idézhet elő.¹⁴

A befolyásoló kérdések utólagos kiszűréséhez és ellenőrzéséhez fontos lenne, hogy a nyomozás folyamán az elejétől fogva video- vagy hangkassetára rögzítsék a kikérdezést. Ez garantálná a beszélgetés teljes dokumentáltságát, és pontosan regisztrálná az elhangzottakat, az alkalmazott eljárásokat és a megszerzett adatokat. A videofelvétel lehetővé teszi az esetleges non-verbális utalások megfigyelését is. A Be. 180. § (1) bekezdése és 181. § (1) bekezdése a nyomozás szabályai között rendelkezik a tanú kihallgatása körében nem feltehető kérdésekről. A Be. 290. § (3) bekezdése és a 293. § (2) bekezdése a bírósági tárgyaláson tilalmazott kérdéseket rögzíti. E kérdések elsősorban a befolyásoló hatásuk miatt nem alkalmazhatók. E szabályok megsértése nem ellenőrizhető utólag pusztán egy jegyzőkönyvből, mely gyakran a kérdéseket sem rögzíti.

A Be. kétféle módon szabályozza a bizonyítékok jogellenességét. Egyrészt a Be. 78. § (4) bekezdése tartalmaz egy generálklauzulát, amely szerint bűncselekmény útján, más tiltott módon, vagy a résztvevők eljárásjogainak lényeges korlátozásával nem lehet bizonyítékot szerezni. Másrészt a Be. tartalmaz rendelkezéseket egyes bizonyítékokkal kapcsolatosan is a jogellenesség vonatkozásában. Nem tartalmaz azonban kifejezett rendelkezést a Be. arra az esetre, ha a kérdést feltevő elmulasztja e kötelezettségeit, így azokat a Be. 78. § (4) bekezdésével összhangban lehet értelmezni.

A bizonyíték jogellenes megszerzése nem minden esetben jelenti azt, hogy az ilyen bizonyíték semmilyen körülmények között sem használható fel.¹⁵

Ilyen esetben – ha ez lehetséges – az adott bizonyítási cselekményt a rá vonatkozó garanciális szabályok betartásával meg kellene ismételni, azonban a befolyásolás természete miatt nem biztos, hogy az közelebb visz az igazság megállapításához. Igen nehézkes a Be. 78. § (4) bekezdés alapján – mint tiltott módon megszerzett bizonyítékot – kizárni a bizonyítékok értékelése köréből a befolyásoló kérdésre adott vallomást, mert ahhoz a pontos kérdést és elhangzásának körülményeit is ismerni kellene, ami utólag nem biztos, hogy rekonstruálható.

Éppen ezért, véleményem szerint, a konkrét ügyben lehet eldönteni azt, hogy az adott befolyásoló kérdés kapcsán helyrehozható-e a jogellenesség,

¹⁴ Oroszházi Józsefné: Pszichológus szakértő a rendőrség munkájában. *Belügyi Szemle*, 2004/6., 20–26. o.
¹⁵ Herke Csongor: *Büntető eljárásjog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007, 72. o.

vagy nem, mert az már olyan bizonyítási tilalomnak minősül, hogy a tényállás teljesen megalapozatlannak tekinthető.

Azt is meg kell jegyezni azonban, hogy megfigyelések szerint még szakemberek sem tudnak különbséget tenni olyan videofelvételek között, ahol a gyermekek megtörtént esetet mondanak el, és ahol sugalmazó kérdések révén találnak ki valamit. A felnőttek véleménye vagy ítélete arról, hogy a gyermek beszámolója mennyire pontosak, csak véletlenszerű lehet.¹⁶

A tanúskodáshoz szükséges legkisebb életkor

Megjegyzem, hogy saját tapasztalataim nem erősítik meg azokat a külföldi kutatási eredményeket, amelyek a védők fokozott megtévesztő és befolyásoló kérdésfeltevésait tették közzé a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények tárgyalásakor. Ennek oka lehet azonban az ilyen ügyekben szinte kizárólagosan megvalósult kirendelt védők által ellátott védelem, és a részük-ről esetenként a vádlott iránt érezhető ellenszenv is. Az ilyen irányú hazai kutatások megállapításaival egyező tapasztalataim szerint a védelem a legtöbb ügyben nem volt aktív, hanem jellemzően passzívan szemlélték az eseményeket, minimális kérdésfeltevési aktivitással.¹⁷

A bírói gyakorlatból közzétett döntések is inkább a bíró részéről nem megfelelően végzett kihallgatásra, az utólag nem ellenőrizhető kommunikációs hibákra hívják fel a figyelmet, elsősorban a kötelezően alkalmazandó figyelmeztetésekkel összefüggésben. A Be. 82. § szerinti relatív mentességi jog ugyanis a gyermekkorú tanút is megilleti. A törvény szövege azonban olyan nehéz jogi nyelvi szerkezet, hogy annak mechanikus elmondása nem biztos, hogy érthető lesz a gyermeknek. Maga a figyelmeztetés is lehet olyan befolyásoló eszköz, amellyel gyakorlatilag bármely gyermeket rá lehet venni arra, hogy tegyen vagy ne tegyen vallomást.

Ezzel összefüggésben nem egységes a bírói gyakorlat abban, hogy van-e olyan objektív életkori határidő, amikortól valakit ki lehet hallgatni tanúként, illetve amely életkor alatt ez fogalmilag kizárt.

A tudományos irodalomban is megjelent álláspont szerint *„már két éves gyermekek is képesek visszaemlékezni megtörtént eseményekre viszonylag hosszabb időn keresztül, főként, ha volt valamiféle előzetes tudásuk is a történetekre vonat-*

¹⁶ Elek Balázs: i. m. 75. o.

¹⁷ Tóth Mihály: Nyomozás és védelem. Magyar Jog, 1989/4., 350. o.; Fenyvesi Csaba: Védői jogosultságok a nyomozásban. Collega, 2001/11., 6–12. o.

kozóan. Hároméves kor után a gyerekeknek már megvan az a képességük, hogy hozzávetőlegesen pontos és teljes tanúvallomásokot tegyenek, ha az interjú előtt vagy annak során nem próbálják befolyásolni őket félrevezető információkkal vagy szuggesztív kérdésekkel.”¹⁸ Ettől függetlenül erőteljes befolyásolás hatására bármelyik gyermeket rá lehet venni arra, hogy ne az igazságnak megfelelő vallomást tegyen. Ebből természetesen a legkevésbé sem következik, hogy két-három éves gyermekek kihallgatása elfogadható lenne.

A BH 2006/242. szám alatt közzétett döntésben a vádlott ellen kétféle, a felügyelete alatt álló 12. életévét be nem töltő személy sérelmére, folytatólagosan elkövetett szemérem elleni erőszak bűntette miatt indult büntetőeljárás.¹⁹ A bűncselekmény elkövetésének időpontjában négy-öt éves, illetőleg a másodfokú eljárási időpontjában is csak hat- és hétéves gyermek kihallgatása az ítéletábra álláspontja szerint már önmagában az életkoruk miatt sem célszerű. Az ítéletábra így lényegében egyetértett az ügyben a nyomozás során a nyomozási bíró ama döntésével, amellyel a gyermekkorú sértettek kihallgatására vonatkozó ügyészi indítványt indokolt határozattal elutasította.

A döntés kapcsán kérdésként merül fel, hogy meghatározható-e általános jelleggel olyan életkor, amely önmagában kizárja azt, hogy valaki egy adott ügyben tanúként kihallgatható legyen. A Bkv. 68. számú kollégiumi döntés ugyanis ilyenre nem utal, sőt a III. pontjában azt elemzi, hogy a nyomozási bíró a Be. 207. § (4) bekezdése ellenére sem vizsgálhatja azt, hogy a tárgyaláson történő kihallgatás a 14. életévét be nem töltő személy fejlődését károsan befolyásolná-e, illetve azt sem, hogy vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható. A Bkv. 68-as számú kollégiumi vélemény arra a megállapításra jut, hogy az ügyészi indítvány kapcsán a nyomozási bírónak általános feltételként azt kell vizsgálnia, hogy a tanúként kihallgatandó személy az ülés időpontjában a 14. életévét betölti-e. A kollégiumi véleménynek talán nem mond ellent az az értelmezés, amely szerint további különös feltételként vizsgálható viszont az, hogy a gyermek életkora lehetővé teszi-e, hogy tőle hiteles vallomáshoz jusson a hatóság.

A BH 2005/204. szám alatt megjelent döntésben folytatólagosan, nevelése alatt álló, a 12. életévét be nem töltő személy sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak bűntette miatt induló büntetőügyben a bíróság ugyancsak a gyermekkorú tanú kihallgatásával kapcsolatos eljárási problémákat összegezte.²⁰

¹⁸ Kulcsár Gabriella – Pásztor Attila: i. m. 82–98. o.

¹⁹ Szegedi Ítéletábra Bf.I.365/2005. számú döntése.

²⁰ Pécsi Ítéletábra Bf.II.261/2004. számú döntése.

Ebben az ügyben a nyomozó hatóság előtt a hetedik életévét még be nem töltő sértett kihallgatása kapcsán abban nem látott kivétnevelőt az eljáró bíróság, hogy a gyermek túl fiatal lenne ahhoz, hogy tanúvallomást tegyen. Az eljárásiszabály-sértés abban valósult meg, hogy a gyermekkorú tanúkénti kihallgatásakor a nyomozó hatóság előtt szakpszichológus jelen volt, de a törvényes képviselője nem. Éppen ezért azt is helyesnek ítélte meg a másodfokon eljáró bíróság, hogy a vád tárgyává tett cselekmény jellege folytán a Be. 86. § (1) bekezdésben írtak szerint az elsőfokú bíróság a bizonyítási eljárás keretében a 14. életévét be nem töltő hét- (nyolc-) éves gyermek kihallgatását is elrendelte.

A gyermekkorú törvényes figyelmeztetése

Kialakulatlan és nem egységes a bírói gyakorlat abban sem, hogy a gyermekkorú tanút megillető relatív mentességi jogra hogyan kell elhangoznia a kötelező figyelmeztetésnek a különböző életkorú gyermekeknél.

Az *IH 2006/94.* szám alatt közzétett döntésben a másodfokú bíróság a felülbírálat során megállapította, hogy az elsőfokú bíróság több irányú, relatív, de a büntetőjogi fő kérdéseket közvetlenül is lényegesen érintő eljárásiszabály-sértéseket követett el.²¹ Az ítéletábra rámutatott arra, hogy a bíróságnak körültekintően kell eljárnia a mentességi jogra történő érthető figyelmeztetés érdekében, mivel a gyermek életkorából adódóan képtelen felismerni e jogintézmény jelentőségét. A döntés szerint amennyiben a gyermekkorú tanút, például a jelen ügyben a Be. 82. § (1) bekezdés *a)* pontjában rögzített okból megilleti a tanúvallomás megtagadásának a joga, de ezzel a számára is érthető kioktatás ellenére nem kíván élni, és vallomást tesz, akkor arra csak a törvényes képviselő hozzájárulása után kerülhet sor. A törvényes képviselő beleegyezése és engedélye pótolja a mentesség fogalom jelentésének mérlegelésére képtelen gyermek jóváhagyását. Az ítéletábra megállapította, hogy a Fővárosi Bíróság törvényes képviselőjük jelenlétében kihallgatta a gyermekkorú sértetteket, és a jegyzőkönyvből kitűnően megtörtént a mentességi jogokra történő kioktatásuk. A jogszabályhelyek jegyzőkönyvi felsorolása hiánytalan, az viszont nem ellenőrizhető, hogy a kioktatás formája és a figyelmeztetés tartalma megfelelt-e a gyermek életkorának, annak lényege számára érthető volt-e. A jegyzőkönyv nem rögzíti az elhangzottakat. A bíróság az iratokból, illetve más tanúk vallomásából és szakértők véleményéből is arra következtetett, hogy a gyermekek tisztában vol-

²¹ Fővárosi Ítéletábra BF.533/2005. számú döntése.

tak azzal, hogy az anyjuk az ő vallomásuk következtében került börtönbe, és segíteni akartak neki. A másodfokú bíróság így aggályosnak ítélte a gyermekkorú sértettek kioktatását. Az elsőfokú bíróság a vallomást mérlegelte, és a bűnösséget megalapozó tényállás alapjául elfogadta annak ellenére, hogy az így beszerzett bizonyítékot a Be. 78. § (4) bekezdésére figyelemmel nem lehetett volna figyelembe venni. E bekezdés értelmében ugyanis nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szereztek meg.

A *BH 2005/343.* számú döntésben ugyancsak eljárási hibaként rögzítette a bíróság, hogy a kilenc- és tizenegy éves sértettek kihallgatásakor a jegyzőkönyvben történő rögzítés hiányában sem a kioktatás megtörténtének módja, sem a tanúk életkorának megfelelő közérthetősége nem volt ellenőrizhető. A gyermekkorú sértettek vallomástétel megtagadásával kapcsolatos válaszában a hiánya ugyancsak nem nyújtott lehetőséget annak elbírálására, hogy a gyerekek a kioktatást és annak tényleges jelentőségét megértették-e.²²

A megoldandó probléma tehát az, hogy pontosan hogyan kell elhangoznia például egy tíz-tizenkét éves gyermeknél a figyelmeztetésnek ahhoz, hogy az elfogadható legyen, miközben az nem a törvény szövegének mechanikus idézése, és mégsem tartalmaz olyan befolyásolást, amely nem megengedett. Befolyásolás ugyanis annak elmagyarázása is, hogy ha elmondja, mi történt, akkor az apukája hosszú időre börtönbe kerülhet. Kérdés, hogy ez megengedhető-e például a nyomozási bíró részéről. Véleményem szerint ez a gyakorlat általában nem kifogásolható. Ha nem a kihallgató magyarázza el a figyelmeztetés jelentőségét, akkor valószínűleg még kevésbé érvényesülhet az objektivitásra törekvés.²³

Az érdekelt törvényes képviselő jelenléte a gyermek kihallgatásakor

A gyermeket a vallomása megtételében pusztán az a tény is befolyásolhatja, hogy egy olyan személy is jelen van a kihallgatáskor, aki bármilyen tekintetben érdekelt abban.

²² Fővárosi Ítéletábrla 5.Bf.1614/2004. számú döntése.

²³ Nagy Anita: Tanúvallomás akadályai. In: Wopera Zsuzsa – Kormos Erzsébet – Nagy Anita – Nagy Andrea – Nagy Adrienn: Az igazságszolgáltatás szervezeti és ügyviteli szabályai. Novotni Kiadó, Miskolc, 2010, 180–185. o.

Kulcsár Gabriella és Pásztor Attila ismertet egy kísérletet, amelyben gyerekek végignézték egy megrendezett rablást.²⁴ Ez után a gyerekek egy részét úgy hallgatták ki, hogy jelen volt az elkövető is. Ebben a csoportban ötször kevesebb gyerek számolt be a látottakról, mint abban, ahol az elkövető jelenléte nélkül történt a kikérdezés. Ez a kísérlet egyértelműen igazolta, hogy az elkövető vagy a vádlott jelenléte a gyermekek vallomástételekor jelentős befolyásoló tényező.

Ennek ismeretében különösen érdekes, hogy még a tekintetben is előfordul ellentétes jogértelmezés, hogy ki lehet jelen a gyermek kihallgatásakor.

Az egyik álláspont szerint, ha a törvényes képviselő, illetőleg a kihallgató személy által megjelölt nagykorú hozzátartozó érdekellentét miatt nem járhat el a gyermek érdekében, akkor a gyámhatóság által kirendelt eseti gondnoknak kell törvényes képviselőként jelen lennie a kihallgatáson. Garanciális követelmény azonban, hogy a nyomozási bírónak a törvényes képviselőt a meghallgatásról értesítenie kell, ugyanis abban az esetben is, ha nem a törvényes képviselő adja a hozzájárulását a vallomás megtételéhez, a törvényes képviselőt a meghallgatásról értesíteni kell, és ő azon jelen lehet.²⁵

A másik álláspont a már hivatkozott 68. számú Bkv.-állásfoglalásból is kiolvasható, amely rögzíti, hogy ha a 14. életévét be nem töltött személy idézésének nincs törvényes akadály, akkor a Be. 68. § (2) bekezdésének előírása alapján kell eljárni. Az ilyen személyt a gondozója útján kell idézni. Az idézést azonban a törvényes képviselővel is közölni kell. *„Ehhez képest a Be. rendelkezéseiből az következik, hogy a 14. életévét be nem töltött személy idézésével együtt a gondozót és a törvényes képviselőt (illetve a hozzájáruló nyilatkozat megtételére jogosultat) is egyidejűleg idézni kell.”*²⁶ Bár az illetve és az illetőleg szónak a jelentése köztudottan *é*st és *v*agyot is jelent, úgy vélem, hogy a kollégiumi véleményből az az álláspont tükröződik, hogy abban az esetben, ha érdekellentét miatt nem a törvényes képviselő adja meg a hozzájáruló nyilatkozatot, akkor ő a kihallgatáson jelen sem lehet. Az érdekelt törvényes képviselő jelenléte a kihallgatáson nyilvánvalóan rossz irányba befolyásolná a gyermekkorú tanút, és a kihallgatás szinte szembesítéssé válna.

A *BH 2005/343.* számú döntésben a befolyásolás lehetőségének túlzott figyelembevétele okozta az eljárásiszabály-sértést.²⁷ Észlelte a másodfokon eljáró bíróság, hogy a nyomozási bíró az ügyben a két gyermeket kihallgatta,

²⁴ Kulcsár Gabriella – Pásztor Attila: i. m. 82–98. o.

²⁵ PKKB. B 24742/2007/10, Fővárosi Bíróság Fkf. 7343/2009/4. számú határozata.

²⁶ Bkv 68. sz. döntés.

²⁷ Fővárosi Ítéletábla 5.Bf.1614/2004. számú ítélete.

és a kihallgatásra az akkori gondozójuk, a vádlott édesanyja, azaz a nagymama vitte őket. A nyomozási bíró a két gyermek tanúkihallgatásának megkezdése előtt a gyermekek törvényes képviselőjét kiküldte a tárgyalóteremből. A nyomozási bíró a döntését azzal indokolta, hogy a nagymama később várhatóan tanúként lesz kihallgatva az ügyben, és a tanú kihallgatásakor a még ki nem hallgatott tanú nem lehet jelen, továbbá a tanúkat egyenként kell kihallgatni. Az ítéletábra kifejtette, hogy kétségtelen, hogy a Be. 292. § (1) bekezdése értelmében a tanú kihallgatásakor a még ki nem hallgatott tanú nem lehet jelen, és hasonlóan rendelkezik a Be. 85. §-a is, megállapítva, hogy a tanúkat egyenként, tehát egymás után kell kihallgatni. Mindkét szabály a tanúvallomás tételének zavartalanságát, az esetleges befolyásolás megakadályozását célozza. Ennek ellenére is előfordulhat – miként jelen ügyben is –, hogy a korábban már kihallgatott tanú a későbbiekben bizonyos eljárási cselekménynél jelen van, majd ez után válik szükségessé az ismételt meghallgatás. Ebben az esetben a kihallgatása ezen az alapon a törvény kifejezett tiltó rendelkezésének hiányában nem mellőzhető, és nem is tagadható meg.

A döntés további érdekessége, hogy abból az következik, hogy a nyomozási bíró előtt a gyermekkorú tanúk szembesítésére is sor kerülhet, ha ez nem kelt bennük félelmet.²⁸ A nyomozási bíró azonban nem nyomoz. Bizonyos taktikai fogásokkal nem élhet, ellentétben a nyomozó hatósággal. A nyomozási bíró iratot, bizonyítékot, bizonyítási eszközt sem tárhat a gyermekkorú tanú elé. Az ügy, hasonlóan egy előzetes letartóztatás elrendeléséhez, nyomozási szakaszban van, így iratot nem lehet ismertetni, és álláspontom szerint, a kihallgatott gyermekkorú tanúkat sem lehet szembesíteni. Ilyen feladata a Be. 207. §-ában sincs nevesítve. Az előzetes letartóztatásról szóló ülés megtartásakor is több gyanúsítottat egymás után külön-külön kell kihallgatni úgy, hogy meghallgatásukkor még az ellenérdekű fél ügyvédje, védője sem lehet jelen.

Pszichológus jelenléte a kihallgatáson

Esetenként az is felvetődik, hogy a nyomozási bíró az általa végzett kihallgatás igénybe veheti-e más személy, így pszichológus segítségét a gyermek

²⁸ „I. A 14. életévüket be nem töltött gyermekek tanúkénti kihallgatása során a nyomozási bírónak az eljárási törvényben rögzített speciális eljárási szabályokat meg kell tartani. Ezek közé tartozik, hogy az ilyen tanúkat nem kell figyelmeztetni a hamis tanúzás következményeire, szembesítésükre kizárólag akkor kerülhet sor, ha ez nem kelt bennük félelmet, s gondozójuk, törvényes képviselőjük annak ellenére jelen lehet az ülésen – arról nem is küldhető ki –, hogy később esetleg tanúként hallgatják ki.” BH, 2005/343.

kikérdezéséhez. A nyomozó hatóság előtti eljárásban erre kétségtelenül felhatalmazást ad a törvény szaktanácsadóként.²⁹

Ezzel kapcsolatban a kerületi bíróság a nyomozási bíró által kihallgatott gyermekkorú tanúk vallomását kirekesztette a bizonyítékok köréből. E döntése egyik indokaként azt jelölte meg, hogy szükséges lett volna a gyermekeket korábban meghallgató pszichológus szakértő megidézése és jelenléte a nyomozási bíró előtti meghallgatásokon. A Fővárosi Bíróság úgy ítélte meg, az a tény, hogy a meghallgatáson a pszichológus szakértő megidézésére nem került sor, „bár lehet, hogy célszerű”, de önmagában nem ad alapot a bizonyíték kirekesztésére.³⁰

Úgy vélem azonban, fontos eldöntendő kérdés, hogy a nyomozási bírónak megvan-e az a lehetősége, hogy például a kérdései megfogalmazásához pszichológus vagy pszichológus szakértő segítségét kérje a 14 éven aluli személy kihallgatásakor.

Kifejezett tiltó rendelkezés hiányában nem tartanék aggályosnak egy olyan gyakorlatot, amely ezt lehetővé tenné.³¹ A pszichológus ugyanis egy sor olyan szakkérdésben tudna segítséget nyújtani, amiről a bírónak csak – egyébként nem lebecsülhető – tapasztalata vagy megérzése lehet.

A pszichológus szaktudása lehetővé teszi, hogy a gyermekekhez intézett kérdések számukra érthető módon legyenek megfogalmazva, illetve hogy az arra adott válaszokat a hatóság megfelelően értelmezze. Egy ötéves gyermek például még nem tudja világosan szétválasztani a megtörtént eseményeket az érzelemvezérelt fantáziájától, és az időben és térben való tájékozódása sem fejlődött ki még megfelelően, ezért lehetséges, hogy a kérdésre nem a szigorúan a megtörtént események időrendben történő felsorolásával válaszol. Mivel fiatalabb a gyermek, annál erősebb befolyást gyakorolnak kognitív működésére érzelmei és fantáziái, így annál kevésbé várható el tőle tényszerű és logikus megfogalmazás.³² A szakértő segíthet felismerni a betanítottságot, főként azokban az esetekben, amikor a vallomás felépítése és a vallomástevé egyéb területen megnyilvánuló gondolkodásmódja, színvonala között bizonyos ellentmondás figyelhető meg.³³

29 Be. 182. § (1) bekezdés.

30 PKKB.13.B.24742/2007/10., Fővárosi Bíróság Fkf. 7343/2009/4. számú határozat.

31 Be. 209. § (1) bekezdés; Be. 234. § (4) bekezdés.

32 Szabó Erika: Áldozatvédelem a rendőrség és a rendőrségi pszichológus szemszögéből. *Beltügyi Szemle*, 2004/6., 81–95. o.

33 Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 15–31. o.

A pszichológus értékes tanácsokat nyújthat a pszichológiai kérdésekben nem jártas kihallgatónak, ha például a kihallgatandó személy pszichológiai-
lag nehezen hozzáférhető, és nem sikerül vele kontaktust kiépíteni.

A gyermekkorú tanú igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálata

A gyermek tanúkkal kapcsolatban a pszichológus szakértő másik alkalmazási lehetősége maga az igazságügyi pszichológiai szakértői vélemény készítése. Megállapítható, hogy a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények vizsgálatánál nagyobb fontossága van a pszichológus szakértő bevonásának.

A pszichológus szakértő feladata nagyon sok esetben annak a vizsgálata, hogy a gyermek mennyire adja elő élmény- és életszerűen a történetét, érzékelhető-e abban külső személy általi befolyásolás, vagy tapasztalható-e a valóság és a képzelet olyan keveredése, amely már lehetetlenné teszi annak megállapítását, hogy mi igaz, és mi kitaláció. A gyermekkorú tanúk (és vallomásaik) vizsgálatával kapcsolatban például a következő kérdésekre válaszolhat a pszichológus szakértő: Mennyire befolyásolható a gyermek? Észlelhető-e elmondásában más személy ráhatása? A gyermek által elmondottak valós élményen alapulnak-e, az eseményeket a vele megtörténtek szerint adja elő, vagy az a képzelet, illetve valamilyen ráhatás eredménye? Jellemző (életkorából adódóan) túlzott fantáziálás, kóros hazudozás, a tények meghamisítása? Realitásérzéke megtartott-e, fantáziálásra, meseszövegre utaló jelzések vannak-e? Élményszerűen beszél-e a cselekményről? Az elmondottakra vonatkozó megnyilvánulásai, az érzelmi átélés hitelesnek tekinthető-e? Más helyzetben megélt élmény társul-e, és megjelenik-e (együttesen van-e jelen) a kiskorú előadásában, kimutatható-e ilyen életkori sajátosság? Életkora vagy egyéb körülmények hatására képes lehet-e át nem élt (szexuális) bánthatmazásra utaló történet kitalálására, vagy ilyen betanulására, a bűncselekmény vonatkozásában beszámolója hitelesnek tekinthető-e? A kiskorú sértett életkorából adódó szexuális vágyfantáziáknak vagy más körülménynek lehet-e esetleges szerepük a cselekmény valós lefolyása és szóbeli megjelenítése közötti ellentmondások feloldására? A gyermek életkori sajátosságainak milyen reagálás felel meg az őt ért abúzusra? Kötődött, illetve kötődik-e valamilyen formában a gyermek a terhelthez? Tárja fel az elkövetőhöz fűződő esetleges ellentmondások érzelmi viszonyulást (például szeretem, de harag-

szom rá), és nyilatkozzon arról, hogy az ellentmondásos attitűdök ellentmondásossá tehetik-e a kognitív szintű megnyilvánulást is? A gyermeknek milyen a kapcsolata a terhelttel, szülővel stb.? Biztonságosan kötődik-e a gyermek az édesapjához, édesanyjához stb.? Viszonyuk mennyire elégíti ki a gyermek életkori sajátosságainak megfelelő kötődési igényt, mennyire tudják a szülők megteremteni a gyermek optimális fizikai, pszichés, kognitív, erkölcsi stb. fejlődéséhez szükséges hátteret? Milyen az értelmi képessége, jellemző-e rá a korának, iskolázottságának megfelelő értelmi képesség? Van-e teljesítményszint-csökkenés a bűncselekmény elkövetésének időpontja óta? Megfigyelhető-e kognitív képességeinek hanyatlása, ha igen, annak hátterében szervi, idegrendszeri károsodás tételezhető fel, vagy környezeti tényezőkkel magyarázható? A terhelt magatartása befolyásolta-e a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését? Ha befolyásolta, akkor milyen mértékben, és miben nyilvánul meg, vagy melyek a várható hatásai?

Több büntetőügyben is előfordult, hogy a bíróság által kirendelt pszichológus szakértő valószínűsítette, hogy a bűncselekmény csak a gyermek képzeletében, fantáziavilágában történt meg, vagy más személy ráhatása, befolyásolása áll a háttérben, de előfordulhat az apa vagy a nevelőapa iránti bosszú is.³⁴

Pszichológus szakértő kirendelése nélkül több felmentéssel vagy eljárás-megszüntetéssel záruló büntetőügy könnyen téves elítéléshez vezethetett volna.

A tényállás megalapozott megállapítása a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekményeknél jellemzően azért nem egyszerű, mert az eseménynek tipikusan nincsenek közvetlen tanúi, hanem a kiskorú sértett nagyon sokszor ellentmondó vallomásával szemben a következetesen tagadó vádlott vallomása áll. A gyermek vallomásában lévő nem lényegi ellentmondások nem feltétlenül teszik a sértett gyermeket hiteltelenné. Nagyon sok olyan része van a vallomásának, amelynek nem látja a jelentőségét, sőt sokszor maga a nyomozó hatóság sem, de később annak döntő szerepe lehet. Mint minden büntetőügyben, itt is elmondható, hogy minél többször hallgatnak meg valakit, annál nagyobb a lehetősége az ellentmondásoknak, ami a védekezésnek újabb és újabb kapaszkodókat adhat a szavahihetőség megingatására.

A gyermek vallomása megbízhatóságának megítélését jól szemlélteti, hogy nem ritkán e tekintetben a kirendelt igazságügyi pszichológus szakértők is ellentétes véleményt adnak. A Debreceni Városi Bíróságon szemérem elleni erőszak büntette miatt folyamatban lévő büntetőügyben az ellentétes

³⁴ Elek Balázs: i. m. 162. o.

vélemények miatt kirendelt harmadik szakértő a gyermeki vallomás megbízhatóságát illetően a szakértői vélemények eltéréseinek okát részben a két szakértő vizsgálata között eltelt mintegy félévnyi időben és az eltérő vizsgálati módszerekben látta. Az egyik szakértő a kiskorú sértett explorációjára koncentrált, annak élményszerűségét vizsgálva, de nem végzett pszichodinamikai elemzést, amely a sértett élményének feldolgozására, annak a valósághoz fűződő viszonyának kifejezésére utalna pszichodiagnosztikai adatok felhasználásával. Az élményszerű előadást befolyásolhatja, és abban jelen lehet más helyzetből megélt élmény, ami együttesen jelenik meg a kiskorú előadásában. Ez még nem kérdőjelezi meg a kóros hazudozás kizárását, és adódhat az életkor fokozott fantáziatevékenységéből. Az ellentmondásos érzelmi attitűdök (szeretem az apámat, de haragszom rá) ellentmondásossá tehetik a kognitív szintű megnyilvánulást is.³⁵ E hivatkozott ügy is jól szemlélteti, hogy pusztán a sértett gyermek vallomásának felhasználása milyen könnyen tévútra viheti az egész bizonyítást.

A jogellenesen megszerzett bizonyíték visszacsempészése a büntetőeljárásba

A tudományos irodalomban rendszeresen felvetődik az a kérdés, hogy előfordul-e a jogellenes bizonyítékok szakértőinek burkolt „visszacsempészése” a büntetőeljárásba.³⁶ A kérdés azért rendkívül jelentős, mert gátat kell vetni annak, hogy az egyébként önmagában törvényesen fel nem használható, azaz kizárt bizonyíték értékelése burkolt formában, például szakvélemény alakjában történjen. Ilyen lehet, ha tanúzási mentesség alá tartozó gyermekkorú tanú vagy törvényes képviselője megtagadja a vallomástételt, de voltak bizonyos nyilatkozatai, és a szakértő azok egy részére támaszkodik.

A *BH 2006/242.* számú döntés azért sem tartotta indokoltnak a gyermekek tanúkénti meghallgatását, mert a gyermekkorú sértettek által észlelt tényekre vonatkozóan az eljárás idején számos közvetett bizonyíték beszerzésére került sor, ezek alkalmasak a vallomásaik pótlására. A gyermekek ugyanis a nagyanyjuknak is elmesélték, mit tett a vádlott, illetve ez után a gyermekorvosnak is, aki egyértelműen rákérdezett a gyermekeknél az eseményekre, és

³⁵ Debreceni Városi Bíróság B. 453/2003; Hajdú Bihar Megyei Bíróság Bf. 193/2004/4. In: Elek Balázs: Uo. 184. o.

³⁶ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 165. o.

ő később tanúként is megerősítette, hogy a gyermekek azok megtörténtéről neki is beszámoltak. Mindemellett az eljárás folyamán a gyermekekről beszerzett, az igazságügyi pszichológus szakértő által készített szakvélemény hosszas, személyes vizsgálaton alapult, amikor is annak feltárása történt, hogy a gyermekek beszámoltak az általuk átélt és közvetlenül észlelt eseményekről, ezeket az ő életkorukban önmaguktól nem tudnák kitalálni.

Más esetben is rendszeresen előfordul, hogy a bíróság a tényállást a gyermek kihallgatása nélkül is megállapíthatónak, majd megalapozottnak találja, elfogadja ugyanis az igazságügyi pszichológus szakértőnek a kiskorú gyermek vizsgálatán alapuló véleményét.

Ebből tehát az következne, hogy a tanúként ki nem hallgatható személy vallomásával kapcsolatban a pszichológus szakértő pótolhatja a szükséges bizonyítékot. Más esetben a bíróság arra a töretlen bírói gyakorlatra hivatkozott, hogy az orvos szakértő előtt elhangzottak nem alkotják a bizonyítási eljárás részét, azok bizonyítékként nem használhatók fel, így mellőzte a tényállásból a gyermektől származó idézetet: „Nézzük meg, mekkora farka van!”³⁷ Többször hangoztatott probléma azonban az is, hogy a szakértői kikérdezés (exploráció) során adott válaszok akkor is befolyásolják a bírót, ha arra közvetlenül nem is hivatkozik az indokolásban, csupán a szakvélemény részeként alaposan áttanulmányozza a tárgyalásra történő felkészülés keretében, esetleg az ott rögzítettekre a bizonyítási eljárás keretében rákérdez a tanúnál.

Úgy vélem, hogy a vallomások megbízhatóságának értékeléséhez esetenként szükség van a büntetőperben pszichológus szakértők bevonására. Ez nem jár aránytalan idő- és költségkihatással. Ehhez viszont jogszabály-módosításra lenne szükség az egyértelmű joggyakorlat kialakítása érdekében. A szakértő előtti eljárásban garanciális okból érvényesül a terheltnek az a joga, hogy nem köteles a hozzá intézett kérdésekre válaszolni. A tanú és a sértett esetében nem ilyen egyértelműen fogalmaz a törvény, de a szakértői eljárásban való közreműködésre irányadók a vallomástétel akadályaira vonatkozó rendelkezések. Így a mentességi joggal élő sértett jogosan megtagadhatja az adatszolgáltatási köteletségének teljesítését. Ezzel a szabályozással természetesen egyetértek.

A pszichológia tudománya jelenkori eredményeinek egyértelmű felhasználhatósága érdekében helyesebb megoldásnak tartanám, ha a törvény a mentességet nem élvező tanúknál és a sértettnél a pszichológus (esetleg pszichiáter és elme-) szakértőknél az adatszolgáltatás mellett az egyéb válaszadási

³⁷ A Fővárosi Ítéletkönyv Bf.533/2005. számú ítélete, amely IH 2006/94. szám alatt lett közzétéve.

kötelezettséget is előírnia. Az adatszolgáltatásnál lényegesen bővebb fogalom a kérdésekre történő válaszadás, amely nélkül a vallomás szavahihetőségére nem lehet szakértőt igénybe venni.

Az exploráció során adott válaszokból megfogalmazott „vélemény” felhasználásának elvileg nincs törvényi akadálya. A kérdéses bűncselekményről a relatív mentességet élvező tanú pszichológus szakértő előtt tett nyilatkozata közvetlenül nem használható fel, a szakértőnek az e nyilatkozat alapján adott véleménye azonban már igen. A pszichológus szakértő sokszor a vallo- más hitelt érdemlőségéről, élményszerűségéről ad véleményt, így egyértelmű a logikai törés, amelyet csak az oldana fel, ha a mentességet élvező egyén beleegyezése nélkül a szakértő nem tehetne fel kérdéseket a bűncselekményről. Gyermekeknél ez a törvényes képviselő hozzájárulását is feltételezi. Ebben az esetben elvi akadálya sem lenne a szakértői vélemény felhasználásának.